

*ЄРМОЛЕНКО Володимир Михайлович,
доктор юридичних наук, професор,
завідувач кафедри аграрного, земельного
та екологічного права ім. академіка В.З. Янчука,
Національний університет біоресурсів
і природокористування України*

АКТУАЛЬНІ АСПЕКТИ ДОСЛІДЖЕННЯ СИСТЕМИ СУЧАСНОГО ЕКОЛОГІЧНОГО ПРАВА

Сьогодні в теорії екологічного права у сфері структурно-системних досліджень існує принаймні декілька проблемних аспектів, розв'язання яких за своїм ступенем нагальності належить до першочергових.

Насамперед, це виявлення, нарешті, співвідношення природоресурсного і екологічного права. Існуючі нині підходи бачення природоресурсного права в ранзі окремого правового інституту чи підгалузі відзначаються апріорністю через відсутність належного теоретичного обґрунтування, що заважає навіть впевнено зупинитись на одній позиції: або інститут, або підгалузь. Водночас слід зважити, що такий глобальний за обсягом нормативний масив, на якому ґрунтується природоресурсне право, значно виходить за межі будь-якого з відомих не тільки правових інститутів, а й підгалузей. Звідси, не можна відкидати й існуючі підходи до визначення природи природоресурсного права як самостійної галузі. У основі заперечення самостійності природоресурсного права лежить по суті єдиний аргумент, за яким не можна відривати використання природних ресурсів від їх правової охорони, що й зумовлює в кінцевому рахунку, його залучення до лона екологічного права. При цьому цілком логічним виглядає питання, а чому не навпаки включити екологічне право до складу природоресурсного, адже використання природних ресурсів має значно пріоритетніше суспільне значення, ніж їх охорона, яка є вторинною, похідною від природокористування. Адже у разі відсутності останнього жодна охорона не виникає. Щодо неможливості відриву ефективної охорони від раціонального використання природних ресурсів раніше мною вже давалась відповідь з вказуванням на багатовікове відокремлене співіснування окремих

галузевих правових режимів використання майна у межах цивільного права з його одночасною адміністративно-правовою та кримінально-правовою охороною.

Іншою вбачається проблема своєчасного реагування науковцями на розширення структури екологічного права за рахунок нових інститутів. Для прикладу, на сьогодні сформувався досить значний ієрархічний за юридичною силою масив норм чинного законодавства у сфері екологічної інформації, що об'єднує відносини: 1) моніторингу довкілля; 2) передачі результатів моніторингу уповноваженим органам; 3) систематичного інформування населення через засоби масової інформації про стан навколишнього природного середовища; 4) забезпечення вільного доступу до екологічної інформації тощо. Це основні відносини становлять основу предмету правового впливу, з якими тісно пов'язані відносини з екологічного аудиту, екологічної експертизи тощо. Вказані відносини мають однорідну природу, будучи еколого-інформаційними. У наявності повна відповідність всім ознакам інституційного рівня, що дає змогу зробити висновок про існування вже сформованого еколого-правового інституту екологічної інформації, що продовжує розвиватися. При цьому вказаний інститут є міжгалузевим за своїм характером, бо його можна з однаковим успіхом віднести до структури галузей як екологічного, так і інформаційного права [1].

З огляду на сказане важливого значення набуває й прикінцеве встановлення місця права екологічної безпеки в системі екологічного права, щодо якого існує неоднозначне бачення серед науковців-правників екологічного профілю, які визначають його почергово як інститут, підгалузь чи навіть окрему самостійну галузь права. Однак останній підхід уявляється не зовсім коректним з боку нераціональності виривання з органічного нормативного конгломерату екологічного права цілісного масиву норм-принципів інституту права екобезпеки, які утворюючи методологічну і матеріальну основу існування екологічного права, одночасно формують дерево цілей останнього. Тому дослідження місця й ролі права екобезпеки досі мають

значний рівень пріоритету серед структурно-системних досліджень у теорії екологічного права.

Не можна залишати поза увагою і безперечний факт взаємовпливу структури екологічного права та його джерельної бази. У свою чергу, на склад галузевої джерельної бази вчиняють безумовний вплив атрибутивні особливості цієї галузі права, зокрема факт її публічно-правової чи приватноправової належності. Наприклад, жорсткий імперативний характер публічних правовідносин призводить до того, що публічно-галузеві юридичні науки до переліку сучасних джерел цих галузей відносять лише нормативно-правовий акт і нормативно-правовий договір, категорично відкидаючи інші види джерел, зокрема навіть таке загальновизнане формальне джерело, як правовий звичай. На жаль, подібні підходи абсолютують і в доктрині екологічного права [2]. При цьому з уваги дослідників чомусь випадає, що екологічне право не є публічно-правовою галуззю в чистому вигляді.

У наявності абсолютизація галузевого екологічного законодавства як ієрархічної системи нормативно-правових актів. Але випинання однієї сторони будь-якого процесу чи явища суспільного буття завжди тягне однобокість, певне спрощення і викривлення розуміння. Бачення серед джерел права лише нормативно-правового акта безумовно є наслідком пануючої донедавна позитивістської догми. Це не просто відсуває на задній план, а виводить з поля зору дослідника цілий пласт інших джерел, позбавляючи структуру екологічного права належної цілісності, єдності та якомога більшого охоплення особливостей предмету правового регулювання.

Між тим, сучасна правова реальність характеризується конвергенцією традиційних надбань основних юридичних наукових течій (позитивізму, природного права та історичної школи). У зв'язку з цією тенденцією слід розглядати джерельну базу екологічного права як ієрархічну систему, структура якої відповідно до рівнів нормотворення об'єднує матеріальні, ідейні, інституційні та формально-юридичні джерела права. При цьому матеріальними джерелами права виступатимуть природні, історичні та економічні фактори

нормотворення. Під ідейними джерелами слід розглядати культурні, релігійні, політичні чинники, природні права, а також еколого-правову доктрину, а під інституційними – сукупність державних інститутів і органів, наділених нормотворчими повноваженнями. Нарешті, структуру формально-юридичних джерел мають становити нормативно-правовий акт, нормативний договір, джерела прецедентного характеру та правовий звичай. Лише такий склад джерел екологічного права зможе з належним ступенем достовірності відбити всі особливості структури системи сучасного екологічного права.

Список використаних джерел:

1. Єрмоленко В.М. Інституційна природа правового забезпечення екологічної інформації // Екологічне право: науково-практичний журнал. – 2014. – № 1(1). – С. 22–28.
2. Гвоздик П.О. Джерела екологічного права України: монографія / відп. ред. Н.Р. Малишева. – К. : Алерта, 2012. – 304 с.

***КАРАКАШ Ілля Іванович,
кандидат юридичних наук, професор,
завідувач кафедри аграрного, земельного
та екологічного права,
Національний університет
«Одеська юридична академія»***

**ЩОДО ОДНОРІДНОСТІ СУСПІЛЬНИХ ВІДНОСИН, ЯКІ СКЛАДАЮТЬ
ПРЕДМЕТ І СИСТЕМУ ЕКОЛОГІЧНОГО ПРАВА**

Пізнання екологічного права можливо за допомогою виявлення відповідного кола суспільних відносин, які складають його предмет. Під предметом екологічного права в сучасній юридичній літературі розуміють суспільні екологічні відносини у сфері охорони навколишнього природного середовища, забезпечення його якості, що гарантує екологічну безпеку людини і суспільству та захист екологічних прав громадян, які складаються на основі норм соціального характеру і державного правового регулювання.

На думку широко відомого і високо авторитетного правознавця, академіка Ю.С. Шемшученка, у структурі екологічного права як комплексної правової галузі, визначальними є чотири групи суспільних відносин: відносини